

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.97-110>

УДК: 327.8

© Гела Васадзе¹

© Наталія Нечаєва-Юрійчук²

АЗЕРБАЙДЖАН – ВІРМЕНІЯ – ГРУЗІЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖДЕРЖАВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В умовах триваючої російсько-української війни питання майбутнього світопорядку є більш, ніж актуальним на порядку денному. Запровадження санкційного режиму щодо Росії призвело до активізації зусиль останньої у напрямку створення власної екосистеми виживання, у якій незамінними складовими розглядаються держави Південного Кавказу, зокрема, колишні радянські республіки, як от Азербайджан, Вірменія, Грузія. У своїй науковій розвідці автори аналізують особливості суспільно-політичного розвитку названих держав Південного Кавказу у його взаємозв'язку з подіями російсько-української війни та змінами геополітичної кон'юнктури у регіоні.

Автори звертають увагу на важливість Південного Кавказу для забезпечення спроможності РФ продовжувати війну проти України на сучасному етапі. Повернення Нагірного Карабаху до складу Азербайджану через припинення існування НКР з 1 січня 2024 року відкриває нові перспективи не лише регіонального розвитку, але вирішення інших «заморожених» конфліктів, витворених Москвою.

Усунення фактору військового протистояння з регіонального порядку є важливим елементом геополітичної стабільності та безпеки у регіоні. Й Грузія у даному випадку відіграє важливу роль, з одного боку, як потенційний медіатор, а з іншого – як держава, що має стратегічне партнерство з Азербайджаном та добросусідські відносини з Вірменією.

¹ Політолог, керівник регіональних програм Центру стратегічного аналізу (GSAC), Тбілісі, Грузія. E-mail: gelavasadze@gmail.com.

² Кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: n.nechayeva-yuriyчук@chnu.edu.ua; ORCID: 0000-0001-5882-7121.

Ключові слова: Південний Кавказ, Азербайджан, Вірменія, Грузія, Нагірний Карабах, російсько-українська війна.

Azerbaijan – Armenia – Georgia: Challenges and Prospects of Interstate Cooperation

In the conditions of the ongoing Russian-Ukrainian war, the question of the future world order is more than urgent. The introduction of the sanctions regime against Russia led to the intensification of the latter's efforts in the direction of creating its own ecosystem of survival, in which the states of the South Caucasus, in particular, the former Soviet republics such as Azerbaijan, Armenia, Georgia, are considered indispensable components. In their research, the authors analyze the features of the socio-political development of the named states of the South Caucasus in its relationship with the events of the Russian-Ukrainian war and changes.

98 — *The authors draw attention to the importance of the South Caucasus for ensuring the ability of the Russian Federation to continue the war against Ukraine at the current stage. In its desire to regain its status as a world leader, the Russian Federation is trying with all its might to preserve the existing status quo in the region, on the one hand, while simultaneously improving its relations with Turkey and Azerbaijan, on the other. The latter was quite clearly revealed during the Second Karabakh War in 2020 and the events of September 19, 2023 in Nagorno-Karabakh. The return of Nagorno-Karabakh to Azerbaijan due to the termination of the existence of the NKR from January 1, 2024 opens up new prospects not only for regional development, but also for the resolution of other “frozen” conflicts created by Moscow.*

Eliminating the factor of military confrontation from the regional order is an important element of geopolitical stability and security in the region. And Georgia in this case plays an important role, on the one hand, as a potential mediator, and on the other, as a state that has a strategic partnership with Azerbaijan and good-neighborly relations with Armenia.

Keywords: South Caucasus, Azerbaijan, Armenia, Georgia, Nagorno-Karabakh, Russian-Ukrainian war.

Актуальність теми. Триваюча російсько-українська війна виводить на порядок денний питання майбутнього світоустрою. Від розвитку ситуації на російсько-українському фронті безпосередньо залежить формат міжнародних відносин та глобальний світопорядок, що абсолютно чітко усвідомлюється як західними демократіями, так

і авторитарною Росією. Остання з 2014 року, після запровадження санкцій щодо неї, системно працює над створенням власної екосистеми виживання, у якій незамінними складовими розглядає держави Південного Кавказу, насамперед колишні радянські республіки – Азербайджан, Вірменію, Грузію. Саме вони були серед перших, які у добу розпаду радянської системи відчували на собі наслідки колоніальної політики Москви. Карабах, Абхазія, Південна Осетія – регіони, що стали хрестоматійними прикладами «заморожених конфліктів», що з'явилися на геополітичній мапі наприкінці минулого століття, однак були штучно витворені Москвою ще на початку формування радянської держави.

2020 рік став роком подвійних випробувань для Кавказу: пандемія Covid-19, з одного боку, та 44-денна війна у Карабасі, результатом якої стало повернення до Азербайджану частини територій Карабаху з містом Шуша. І якщо основним союзником Азербайджану є Туреччина, то для Вірменії це – Росія, угоди з якою, за словами відомого німецького канцлера Отто фон Бісмарка, «не варті й паперу, на якому написані» (Коваленко 2008), з чим складно не погодитися.

Наприкінці 2023 року спостерігаємо активізацію військових дій на російсько-українському фронті, посилення ракетних обстрілів цивільної інфраструктури в Україні, зміни форматів інформаційно-політичної активності Росії у державах ЄС, на Кавказі і не тільки. Вироблення дієвих інструментів протидії російському гегемонізму неможливе без комплексного розуміння ситуації на євразійському континенті, де Москва й досі залишається однією із ключових ланок міждержавної взаємодії.

Метою даної розвідки є аналіз суспільно-політичної ситуації окремих держав Південного Кавказу – Азербайджану, Вірменії та Грузії, у її взаємозв'язку з подіями російсько-української війни та змінами геополітичної кон'юнктури у регіоні.

Науково-дослідницьке поле проблеми. Російський напад на Україну і розв'язана нею гібридна війна проти нашої держави стали поштовхом до появи ряду наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців теоретичного та прикладного характеру, в яких аналізується суть та особливості сучасної війни Росії проти України, її інформаційна та військова складова. Серед українських авторів, фокус уваги яких звернений на актуальні проблеми сьогодення, - С.Віднянський та А. Мартинов (Віднянський, Мартинов

2023), В.Горбулін (Горбулін 2017), Є.Магда (Магда 2017; Магда, 2015), С.Плохий (Плохий 2023) й інші.

Водночас звертаємо увагу, що попри комплексність підходів до аналізу сучасного стану міжнародних відносин в контексті тих геополітичних потрясінь, що їх спровокувала російсько-українська війна, аналіз ситуації на Південному Кавказі залишає бажати кращого. Найбільш системно даний регіон представлений у суспільно-політичних медіа, де у коротких інформаційних довідках та публікаціях знаходимо інформацію про ситуацію у Карабасі, до прикладу (Нагірний Карабах, 2023). Системно працює у даному напрямку Національний інститут стратегічних досліджень (Замікула, 2021; Етнічний чинник «заморожених конфліктів», 2019). В цілому увага українських науковців звернена на аналіз витоків, причин та наслідків «заморожених конфліктів» у регіоні, відповідних уроків для України (Мачуський, 2018; Теленько, 2018), особливості пострадянського розвитку окремих регіональних акторів (Кудряченко, 2022), зовнішню політику окремих держав регіону, зокрема Грузії в контексті європейської інтеграції (Сухіашвілі, 2012), російську війну проти Грузії у 2008 році (Киридон, Троян, 2009), фактори політичної трансформації країн Південного Кавказу (Вірменія, Азербайджан, Грузія) після розпаду СРСР (Пашаєва, 2021) тощо.

100

—

Російський фактор продовжує відігравати ключову роль у міждержавних відносинах не лише у європейському, але й світовому вимірах. Південний Кавказ належить до тих регіонів, держави якого не лише відчують на собі вплив Москви, але й активно протистоять його руйнівній силі. З огляду на вищесказане, актуальність даного дослідження не викликає сумнівів.

Виклад основного матеріалу. Війна в Україні оголила ті виклики та проблеми, на які упродовж десятиліть західні демократії просто заплющували очі. Стало очевидним, що політичний діалог, якому держави-члени Європейського Союзу віддавали (й продовжують віддавати) перевагу у вирішенні конфліктів, не працює в режимі реального часу. Запроваджені проти Росії санкції потребують військового підсилення, насамперед через надання Україні необхідного озброєння для фізичної зупинки агресора. І питання тут не в дієвості санкцій як таких – вони поступово ослаблюють економіку РФ, а в здатності до цілісного сприйняття дійсності у її багатомірності та контраверсійності. Російська зовнішня політика є адаптивною до

зовнішньополітичних змін та трансформацій й мімікруючою, що досить чітко простежується як в історичному контексті, так і на сучасному етапі. Формування Московського царства, згодом Російської імперії, Радянського Союзу відбувалося, здавалося б, за єдиним алгоритмом, але з національними особливостями. Варто лише згадати історію приєднання Казанського ханства та українських – козацьких – земель.

В сучасних умовах, однак, Москва зіштовхнулася зі своїм «чорним лебедем» – системною допомогою західних демократій Україні у її боротьбі за незалежність. Більше того, розв'язана Москвою війна змусила колективний Захід переглянути свої підходи в оцінці ролі та місця Москви у світовій історії та політиці.

Від 24 лютого 2022 року ми спостерігаємо (й певною мірою беремо участь) у переформатуванні світової системи безпеки. Військовий наступ Росії на Україну створив «умови для повної розгерметизації деструктивного у світі, що, на думку академіка В.Горбуліна та директора Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В.Бадрака може призвести до масштабування війни до рівня глобальної, світової (Бадрак, 2023). Здавалося б, Росії вигідний даний сценарій, адже у такому випадку західним демократіям доведеться діяти в умовах абсолютної невизначеності й постійно зростаючих військових потреб, з одного боку, та погіршення соціально-економічної ситуації, з іншого. Відповідно, Москві буде простіше просувати свої інтереси на міжнародній арені, утримувати та посилювати свій вплив на сусідні й не тільки держави. Більше того, за такого сценарію надання необхідної допомоги Україні буде ускладнене іншими викликами й шанси на перемогу й утвердження «руського мира» значно зростають.

Ситуація на Південному Кавказі, однак, засвідчує, що подібний розвиток подій може стати черговим «чорним лебедем» не лише для Заходу, але й для самої Росії. Упродовж тривалого часу Росія почувала себе у даному регіоні більш, ніж впевнено, однак сьогодні баланс сил тут змінюється на користь інших політичних акторів, про що свідчать події останніх років. Росія як держава, яку фактично ізолювали від великої політики, намагається за будь-яку ціну повернути собі статус світового лідера. Тож Південний Кавказ для неї критично важливий щонайменше з кількох причин: 1) збереження свого статусу регіонального лідера; 2) використання ресурсу держав регіону для виживання у період санкцій; 3) збереження своєї присутності

на енергетичному ринку Європи через утвердження контролю над нафтопроводом Баку-Тбілісі-Джейхан та інші енергошляхи. Втрата контролю над Південним Кавказом разом з поразками на українському фронті завдасть Росії нищівного удару й фактично заблокує можливості для її збереження у нинішньому форматі.

Державний інтерес Росії полягає у збереженні існуючого status quo на Південному Кавказі. Від моменту розпаду СРСР одним із головних інструментів політики Москви у регіоні був карабаський конфлікт. Після розпаду СРСР колишні радянські республіки проголосили незалежність, у т.ч., й Вірменія та Азербайджан. Однак 3 вересня 1991 року Нагірний Карабах проголосив незалежність – створення так званої «Нагірно-Карабаської Республіки» / «НКР» (Республіка Арцах), результатом чого стала Перша карабаська війна, що тривала між Вірменією та Азербайджаном у 1992-1994 роках. 12 травня 1994 року набула чинності тристороння угода про припинення вогню між Азербайджаном, Нагірно-Карабаською Республікою (НКР) і Вірменією за посередництва Росії. Азербайджан втратив близько 20% земель (територію Нагірного Карабаху та прилеглих до нього семи районів). 700 тисяч азербайджанців вимушено покинули свої домівки (й були розселені у понад 60 містах та районах Азербайджану) (Кудряченко, 2022). Вірменія отримала контроль над «НКР», однак так і не визнала незалежність даного утворення. Упродовж наступних десятиліть «НКР» функціонувала за рахунок бюджетної підтримки Вірменії й пожертв світової вірменської діаспори (Савчук, 2020).

27 вересня 2020 року розпочалася Друга карабаська війна, яка тривала 44 дні. Її результатами стало усвідомлення: 1) імовірності «розморожування» конфлікту у будь-який момент; 2) екзитенційності питання територіальної цілісності та державного суверенітету у міжнародно визнаних кордонах. Як заявив посол України в Азербайджані Вл.Каневський, «постулат і аксіома – суверенітетом не торгують» (Друга Карабаська війна, 2021). В результаті цієї війни було підписано тристоронню угоду між Вірменією, Азербайджаном та Росією, за результатами якої до Азербайджану повернулися райони навколо Карабаху, а також історична столиця регіону Шуша (Загострення у Нагірному Карабаху, 2022). Після підписання угоди бойові дії у регіоні перейшли у режим низької інтенсивності. Наслідком військових сутичок між сторонами, що час від часу спалахували переважно на вірмено-азербайджанському кордоні, стало встановлення

контролю Азербайджану над Лачинським коридором. Більше того, Баку вдалося досягти й політичної перемоги: Єреван визнав Карабах як територію Азербайджану (Як Росія використовує війну в Нагірному Карабаху, 2023).

19 вересня 2023 року Азербайджан здійснив військову операцію у Нагірному Карабаху, яка призвела до капітуляції так званих нагірно-карабаських сил. Ескалації конфлікту сприяла зміна влади у НКР (фактичне призначення відверто проросійського Самвела Шахраманяна новим «президентом»). Вірменія відмовилася надавати військову підтримку НКР. Позиція російської сторони абсолютно не вписувалась в парадигму попередніх російсько-вірменських відносин та домовленостей: речниця російського МЗС М.Захарова закликала сторони повернутися до виконання угоди 2020 року (Панченко, 2023). Відсутність підтримки Вірменії на політичному, не кажучи вже про військовий рівень, засвідчила зміну вектору зовнішньополітичних орієнтирів Москви. Очевидно, що в умовах активної фази війни з Україною РФ зорієнтована на отримання дивідендів, але аж ніяк не на додаткові втрати та витрати. Відкриття Зангезурського коридору повинно було спростити транспортування підсанкційних товарів до РФ з Туреччини, і якщо Єреван не може цього забезпечити, Москва зробить ставку на іншу сторону, тим більше, що тут відкриваються й нові можливості як економічного характеру, так і політичного, зокрема у контексті міждержавної взаємодії на регіональному рівні й не тільки.

103

Нагірно-Карабаська Республіка припинила своє існування 1 січня 2024 року, про що оголосив її «президент» Самвел Шахраманян (Де Олівейра, 2023). Згідно з рішенням Міжнародного суду ООН, Азербайджан повинен гарантувати безпечне й безперешкодне повернення людей, які залишили Нагірний Карабах після 19 вересня 2023 року й бажають туди повернутися.

Карабаський конфлікт був одним із найбільших подразників регіональної стабільності та безпеки. Упродовж усього його існування була імовірність його розгортання у міждержавне протистояння, якщо не війну. У 2020 р. у суспільно-політичному дискурсі актуалізувалося питання щодо позиції Грузії у даному конфлікті. І Азербайджан, і Вірменія мали переконливі аргументи на користь їх безумовної підтримки Тбілісі: від звернень до історичних конфліктів з Туреччиною до окупації грузинських територій російською сторо-

ною. Однак Грузії, попри неодноразові зміни керівництва, вдалося зберегти нейтралітет у даному питанні. Президент Грузії Саломе Зурабішвілі під час Другої Карабаської війни наголосила: «Грузія була, є і повинна бути повністю нейтральною по відношенню до своїх двох сусідніх та дружніх країн. Економіки всіх трьох наших держав та їх розвиток залежать від цього миру та стабільності» (Мусави, 2023). Нейтралітет Грузії був і залишається важливим фактором для розвитку регіону.

Відновлення Азербайджаном територіальної цілісності стало ключовою подією у регіоні. Найважливішим її наслідком стало усунення фактору військового протистояння з регіонального порядку денного. Більше того, підписання мирного договору між Вірменією та Азербайджаном набуває реалістичних обрисів. В даних умовах Грузія відіграє надзвичайно важливу роль як держава, що має стратегічне партнерство (мова йде про наявність регіональних проєктів та взаємозалежність двох держав) з Азербайджаном та добросусідські відносини з Вірменією. В ідеальному варіанті підписання мирного договору між Вірменією та Азербайджаном не повинно забрати багато часу, однак останні тенденції дозволяють припустити складність переговорного процесу між сторонами.

Враховуючи той факт, що геополітична ситуація нині стрімко змінюється, необхідність активних дій у двосторонніх форматах, як-от Вірменія – Грузія, Азербайджан – Грузія, Вірменія – Азербайджан є очевидною. Санкційний режим, запроваджений щодо Росії, призвів до її транспортної, енергетичної ізоляції від Західної Європи. Війна на Близькому Сході стала додатковим фактором неможливості повноцінного використання транспортних коридорів у даному регіоні. Таким чином, між Китаєм та ЄС залишається вузький транспортний коридор через Грузію та Азербайджан. Це створює додаткові можливості й загрози для названих держав. Серед можливостей: 1) будівництво порту Анаклія; 2) модернізація та розширення пропускної спроможності існуючої гілки захід – схід Грузинської залізниці, а також залізниці Баку – Тбілісі – Карс; 3) будівництво нових залізничних та автомобільних шляхів у Грузії по напрямку Батумі – Ахалціхе – Ахалкалакі; 4) розширення можливостей нафтового терміналу Кулеві та нафтопроводу Баку – Супса, що надзвичайно важливо для транспортування казахської нафти; 5) розвиток можливостей постачання електроенергії до ЄС через розбудову електромереж Грузії та

Азербайджану. Все це сприятиме посиленню не лише міждержавної взаємодії у форматі Грузія – Азербайджан, але й формуванню нового геополітичного балансу.

Реалізація даних можливостей напряду залежить від фінансових інвестицій та гарантій їхньої безпеки. Названі держави Південного Кавказу перебувають практично у клещатах: з одного боку, Росія, яка входить у період системної кризи, а з іншої – Близький Схід з його «війною всіх проти всіх». Відповідно, зовнішні фактори є відверто дестабілізуючими й деструктивними.

Що стосується внутрішнього безпекового потенціалу та гарантування стабільності, то тут основним елементом нової архітектури безпеки є якнайшвидше підписання мирної угоди між Азербайджаном та Вірменією. І хоча ані Азербайджан, ні Вірменія не готові до врегулювання відносин у повному обсязі, вважаємо, що це може бути договір на зразок кемп-девідської угоди між Ізраїлем та Єгиптом (26 березня минуло 25 років від підписання Кемп-Девідського мирного договору, 2004).

Врегулювання усіх територіальних суперечок та відкриття, хай і в обмеженому обсязі, усіх транспортних комунікацій, складне й водночас необхідне завдання. Без цього неможливо уявити собі участь Вірменії у регіональних проєктах. Більше того, вирішення принаймні названих завдань створить досвід позитивної взаємодії та взаємозалежності трьох держав Південного Кавказу і дозволить мінімізувати ризики появи нового конфлікту.

Ще одним, вагомим, фактором ризику є наявність окупованих Росією територій Грузії. Москва зацікавлена у розвитку транспортних коридорів північ – південь для забезпечення зв'язку з державами Близького Сходу та глобального півдня. Для цього вона потребує відкриття повноцінного транспортного сполучення з Грузією (насамперед залізничної гілки через Абхазію, автомобільної дороги через Цхінвальський регіон). А якщо до цього додати необхідність посилення опосередкованої присутності у Чорному морі задля забезпечення обходу санкцій питання щодо можливості відмови Москви від окупаційної політики стає неактуальним.

За умови розвороту Азербайджану, Вірменії, Грузії у бік Заходу (разом чи поодиночі) Москва залишає за собою цей дестабілізуючий фактор, який вимагає від трьох держав налагодження конструктивного діалогу та вироблення дієвих алгоритмів дій для протидії агре-

сору. В іншому випадку Москва своїми діями може в черговий раз спровокувати військову конфронтацію у регіоні, у т.ч., між Вірменією та Азербайджаном, тим самим створюючи іще один осередок нестабільності у світі.

Висновки. Російська агресія проти України та її системне прагнення зберегти свою гегемонію на пострадянському просторі призвели до зміни геополітичного балансу як на світовій арені в цілому, так і на регіональному рівні, зокрема, Південному Кавказі. Санкції та активна боротьба України за свою незалежність змушують РФ до більш активних дій у регіоні Південного Кавказу, у т.ч., до зміни позиції щодо врегулювання нагірнокарабаського конфлікту, де до 2023 року Москва однозначно виступала на боці Єревану. Держави Південного Кавказу, зокрема, Азербайджан, Грузія та Вірменія можуть відіграти (й певною мірою відіграють вже сьогодні) свою роль у формуванні й підтримці російської економіки та, відповідно, існуючого політичного режиму. Водночас повернення карабаських територій під контроль Азербайджану засвідчило початок процесу переформатування міждержавних відносин у регіоні. Здоровий прагматизм й усвідомлення своєї ролі як ключового інфраструктурного агента Заходу на Сході можуть дати очікувано позитивний результат для кожної із названих держав та регіону в цілому.

106

Джерела та література:

1. Горбулін, В. П., & Бадрак, В. В. (2023). Воєнний 2024-й: загадки для України. Вісник НАН України, (11), 8–17. <https://doi.org/10.15407/visn2023.11.008>
2. Віднянський, Степан, Мартинов, Андрій. 2023. “Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство”. Київ. Інститут історії України НАН України.
3. Горбулін, Володимир. ред. 2017. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД.
4. Де Олівейра, Астрід Пранге. 2023. “Нагірний Карабах: нескінченний конфлікт”. <https://www.dw.com/uk/nagirnij-karabah-neskincennij-konflikt/a-66947953>
5. “Друга Карабаська війна показала, що немає заморожених конфліктів — посол України в Азербайджані”. 2021. <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3255600-druga-karabaska-vijna-pokazala-so-nemae-zamorozenih-konfliktiv-posol-ukraini-v-azerbajdzani.html>

6. “Загострення у Нагірному Карабаху. Що відбувається і чому це важливо”. 2022. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62414717>
7. Замікула, М. 2021. “Щодо кавказького напрямку зовнішньої політики Ісламської Республіки Іран та загострення азербайджано-іранських відносин”. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-10/azerbajan-iran_27_102_021_0.pdf
8. “Етнічний чинник «заморожених конфліктів»: висновки для Донбасу”. 2019. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-01/111Az_Stepiko_31.10.2018-d36d6.pdf
9. Киридон А.М., Троян С.С. 2009. Російсько-грузинський конфлікт серпня 2008 року: історико-політологічний аналіз / А.М.Киридон, С.С.Троян. Київ-Рівне: РІС КСУ. 80 с.
10. Коваленко, Артем. 2008. “Угоди з Росією не варті й паперу, на якому написані”. https://gazeta.ua/articles/history-newspaper/_ugodi-z-rosiyeyu-ne-varti-j-papery-na-yakomu-napisani/242730
11. Кудряченко, Андрій. 2022. “Прагматизм і збалансованість – основні складники пострадянського розвитку Азербайджану”. <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/45-2022.pdf>
12. Магда, Євген. 2017. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ: КАЛАМАР.
13. Магда, Євген. 2015. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват.
14. Мачуський, Валерій. 2018. “Витоки та еволюція міжетнічних конфліктів у незалежній Грузії”. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/machuski_vytoky-1.pdf
15. Теленько, Олена. 2019. “Республіка Південна Осетія як маріонеткова держава Російської Федерації”. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. Випуск 46. С. 99-111.
16. Мусави, Ника. 2023. “Как Грузии удаётся быть нейтральной в конфликте в Карабахе”. <https://www.dw.com/ru/kak-gruzii-udaetsa-ostatsa-nejtralnoj-v-kara-bah-skom-konflikte/a-64467159>
17. “Нагірний Карабах. Матеріали по темі”. 2023. LB.ua. Дорослий погляд на світ. https://lb.ua/tag/389_nagirniy_karabah;
18. Панченко, Юрій. 2023. “Третя карабаська. Чому почалася нова війна на Кавказі та якими будуть її наслідки”. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/09/20/7169767/>
19. Пашаєва, Ксенія. 2021. “Чинники політичної трансформації країн Південного Кавказу”. Дисертація. <https://shron1.chtyvo.org>.

ua/Pashaieva_Kseniia/Chynnyky_politychnoi_transformatsii_krain_Pivdennoho_Kavkazu.pdf?

20. Плохий, Сергій. 2023. Російсько-українська війна. Повернення історії. Харків: КСД.

21. Савчук, Тетяна. 2020. “Нагірний Карабах: конфлікт у 10 відповідях”. <https://www.radiosvoboda.org/a/30864543.html>

22. “Суд ООН зобов’язав Азербайджан гарантувати безпечне повернення вірмен у Карабах”. 2023. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/11/17/7173791/>

23. Сухіашвілі, Д. 2012. “Методологія та стан вивчення зовнішньої політики Грузії в контексті європейської інтеграції”. <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2012/3/7.pdf>

24. “Як Росія використовує війну в Нагірному Карабаху”. 2023. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/09/20/7169795/>

25. “26 березня минуло 25 років від підписання Кемп-Девідського мирного договору між Єгиптом і Ізраїлем”. 2004. <https://www.radiosvoboda.org/a/914153.html>

108

References:

1. Horbulin, V. P., & Badrak, V. V. (2023). Voiennyi 2024-y: zahadky dlia Ukrainy. Visnyk NAN Ukrainy, (11), 8–17. <https://doi.org/10.15407/visn2023.11.008>

2. Vidnianskyi, Stepan, Martynov, Andrii. 2023. “Rosiisko-ukrainska viina ta mizhnarodne spivtovarystvo”. Kyiv. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.

3. Gorbulin, Volodymyr. red. 2017. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front. Kyiv : NISD.

4. De Oliveira, Astrid Prange. 2023. “Nahirnyi Karabakh: neskinchennyi konflikt”. <https://www.dw.com/uk/nagirnij-karabakh-neskincennij-konflikt/a-66947953>

5. “Druha Karabaska viina pokazala, shcho nemaie zamorozhenykh konfliktiv – posol Ukrainy v Azerbaidzhani”. 2021. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3255600-druga-karabaska-vijna-pokazala-so-nemae-zamorozhenih-konfliktiv-posol-ukraini-v-azerbajdzani.html>

6. “Zahostrennia u Nahirnomu Karabakhu. Shcho vidbuvaietsia i chomu tse vazhlyvo”. 2022. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62414717>

7. Zamikula, M.2021. "Shchodo kavkazkoho napriamku zovnishnoi polityky Islamskoi Respubliky Iran ta zahostrennia azerbaidzhano-iranskykh vidnosyn". https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-10/azerbajan-iran_27102021_0.pdf;
8. "Etnichniy chynnyk «zamorozhenykh konfliktiv»: vysnovky dlia Donbasu". 2019. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-01/111Az_Stepiko_31.10.2018-d36d6.pdf
9. Kyrydon A.M., Troian S.S. 2009. Rosiisko-hruzynskiy konflikt serpnia 2008 roku: istoryko-politolohichniy analiz / A.M.Kyrydon, S.S.Troian. Kyiv-Rivne: RIS KSU. 80 c.
10. Kovalenko, Artem. 2008. "Uhody z Rosiieiu ne varti y paperu, na yakomu napisani". https://gazeta.ua/articles/history-newspaper/_ugodiz-rosiyeyu-ne-varti-j-paperu-na-yakomu-napisani/242730
11. Kudriachenko, Andrii. 2022. "Prahmatyzm i zbalansovanist – osnovni skladnyky postradianskoho rozvytku Azerbaidzhanu". <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/45-2022.pdf>
12. Mahda, Yevhen. 2017. Hibrydna ahresiiia Rosii: uroky dlia Yevropy. Kyiv: KALAMAR.
13. Mahda, Yevhen. 2015. Hibrydna viina: vyzhyty i peremohty. Kharkiv: Vivat.
14. Machuskyi, Valerii. 2018. "Vytoky ta evoliutsiia mizhetnichnykh konfliktiv u nezalezhnii Hruzii". https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/machu_skyi_vytoky-1.pdf;
15. Telenko, Olena. 2019. "Respublika Pivdenna Osetiia yak marionetkova derzhava Rosiiskoi Federatsii". Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia mizhnarodni vidnosyny. Vypusk 46. C. 99-111.
16. Musavy, Nyka. 2023. "Kak Hruzyy udaetsia byt neitralnoi v konflykte v Karabakhe". <https://www.dw.com/ru/kak-gruzii-udaetsa-ostatsa-neitralnoj-v-karabahskom-konflikte/a-64467159>
17. "Nahirnyi Karabakh. Materialy po temi". 2023. LB.ua. Doroslyi pohliad na svit.https://lb.ua/tag/389_nagirniy_karabah
18. Panchenko, Yurii. 2023. "Tretia karabaska. Chomu pochasia nova viina na Kavkazi ta yakymy budut yii naslidky". <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/09/20/7169767/>
19. Pashaieva, Kseniia. 2021. "Chynnyky politychnoi transformatsii krain Pivdennoho Kavkazu". Dysertatsiia. https://shron1.chtyvo.org.ua/Pashaieva_Kseniia_Chynnyky_politychnoi_transformatsii_krain_Pivdennoho_Kavka_zu.pdf

20. Plokhii, Serhii. 2023. Rosiisko-ukrainska viina. Povernennia istorii. Kharkiv: KSD.
21. Savchuk, Tetiana. 2020. "Nahirnyi Karabakh: konflikt u 10 vidpovidiaKh". <https://www.radiosvoboda.org/a/30864543.html>
22. "Sud OON zoboviazav Azerbaidzhan harantuvaty bezpechne povernennia virmen u Karabakh". 2023. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/11/17/7173791/>
23. Sukhiashvili, D.2012. "Metodolohiia ta stan vyvchennia zovnishnoi polityky Hruzii v konteksti yevropeiskoi intehtratsii". <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2012/3/7.pdf>
24. "Yak Rosiia vykorystovuie viinu v Nahirnomu Karabakhu". 2023. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/09/20/7169795/>
25. "26 bereznia mynulo 25 rokiv vid pidpysannia Kemp-Devidskoho myrnoho dohovoru mizh Yehyptom i Izrailem". 2004. <https://www.radiosvoboda.org/a/914153.html>